

ЉУДМИЛ СПАСОВ
(Скопље)

О ГРАМАТИЦИ МАКЕДОНСКОГ КЊИЖЕВНОГ
ЈЕЗИКА ХОРАСА Г. ЛАНТА
(Lunt H. G. 1952. *A Grammar of the Macedonian Literary Language*.
Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија)

0. Овај рад заслужује дужан предговор. Наиме, једна његова шира верзија на македонском језику посвећена је успомени академика Божидача Видоеског. Сада се логично поставља питање како је дошло до тога да се други рад на исту тему (Грамматика македонског књижевног језика Хораса Г. Ланата) посвећује успомени академика Павла Ивића. Објашњење с моје стране гласи овако: Павле Ивић и Божидар Видоески, сваки на свој начин, помогли су Ланту у току састављања ове граматике. Павле Ивић је читао рукопис и на само себи својствен начин успевао је да повеже јужно-словенску лингвистичку традицију са америчким дистрибуционализмом, успео је да у оквиру својег веома солидног образовања (које, успут речено, дугује и свом професору Александру Белићу) прочита рукопис и да да корисне примедбе. Божидар Видоески је био један од важних Лантових информатора, користио је своје солидно знање савременог македонског језика, књижевног као и дијалекатског. У једном таквом чину повезано је двоје колега и пријатеља, овде мислим на академика Ивића и академика Видоеског. Они су касније дуго и успешно сарађивали и пријатељевали. Због свега тога овај рад, његову краћу и измењену српску верзију посвећујем акад. Павлу Ивићу.

Даље, Павле Ивић је, подржавајући стварање Лантове *Грамати́ке македонског језика*, учинио и веома важан гест према нама Македонцима. Он је подржао и афирмисао македонски језик, његову савременост и историју. То му не можемо никад заборавити. Уосталом, треба истаћи да се и сам Лант у предговору, међу осталим великим именима славистике, захваљује и Павлу Ивићу. Споменимо неке од осталих: Роман Јакобсон, Корнелиус ван Сконевелд (Cornelius van Schooneveld), Морис Хале (Morris Halle).

И на крају овог уводног дела још једна важна чињеница: Лантова Грамматика штампана је у Београду.

1. Крајем четрдесетих и почетком педесетих година двадесетог века македонски лингвистички центар прави прве кораке у афирмацији македонског језика у иностранство (под овим треба разумети лингвистичке центре изван Републике Македоније). У том смислу ве-

ома су важни лични контакти које је остваривао Бл. Конески са разним лингвистима као што су, на пример: С. Б. Бернштејн, Зд. Штибер, Ал. Белић, Р. Де Бреј и други. Нужност оваквих контаката произилазила је из потребе да се пробија пут афирмацији младог македонског књижевног језика на међународној сцени и да се тиме разбијају стереотипи усађени код неких водећих лингвиста оног времена да у „свету стандардних језика“ не постоји место за још један, мислимо ту на македонски језик, због једноставне чињенице да су сви стандардни (књижевни) језици већ „измишљени“. Ситуација у вези са македонским језиком постаје још компликованија и самим тим што његово прихватање од стране осталог словенског света, а и у неким европским несловенским срединама, почиње да бива ометано и политичким побудама. Мотиве за то треба, на пример, тражити и у изbacивању тадашње Југославије из друштва земаља такозване „народне демократије“, с чиме се везује Резолуција Информбироа. Тиме се у функцији политичког притиска на Југославију користи и негирање македонске нације и њеног књижевног језика.

2. У том времену, као што се види, испуњеном многим контроверзама, у Македонију 1951. г. долази амерички лингвист Хорас Г. Лант и остаје три месеца, захваљујући, између осталог, и подршци коју добија од власти Универзитета у Харварду. Боравак у самој земљи бива искоришћен и за успостављање директних контаката са македонским и другим лингвистима. Међутим, интересовање Ланта за македонски језик старијег је датума. Наиме, он је још 1944. г. наишао на неке новине и часописе на македонском језику, као и на једну танку књижицу која је, према његовим казивањима, садржавала превод неке руске повести. Даље, у току школске 1946/47. г. Лант је слушао предавања код проф. А. Фринте на Карловом универзитету у Прагу посвећена македонском језику. У току 1950. г. одржана је серија конференција за стране слависте на Бледу под спонзорством тадашњег југословенског (савезног) Министарства за науку и културу и у оквиру тих конференција Лант је похађао предавања о македонском језику, која су држали Блаже Конески и Крум Тошев, као и предавања Харалампиија Поленковића о савременој македонској књижевности.

На истом месту, у предговору, Лант објашњава да његова *Грамајтика македонског књижевног језика* не би настала без сталне помоћи Блажа Конеског, који, не само што је стално прегледао материјал припремљен за штампу, већ је стално контролисао наведене примере, објашњавао граматичке проблеме, дефинисао речи које су се налазиле у речнику на крају књиге, речју — проводио је сате и сате са аутором Граматике.

Веома је важно истаћи, као што је речено на почетку, да се Лант у самом предговору захваљује разним научницима који су својим добронамерним сугестијама допринели да рукопис Граматике добије коначан облик. Међу њима се налази и много ауторитетних имена као што је нпр. Роман Јакобсон, један од оснивача прашког/европског структуралистичког центра као и харвардске славистичке школе. Он је, без сумње, и на професионалном плану био заинтересован за истраживања као што је била Лантова *Грамаџика македонског књижевног језика*, најпре ради подршке типолошким истраживањима словенских језика, којима је Јакобсон посвећивао велику пажњу, због саме чињенице да та истраживања произилазе из његовог схватања о језику као систему и самим тим значе доследну примену структуралистичког принципа у опису једног словенског, у овом случају — македонског језика. Треба у том смислу упоредити његову мисао да у „основи типологије није инвентар, већ систем“. Ово је начело сада, као што је познато, постало заједничко добро науке уопште.

3. Први део књиге посвећен је македонској граматици. У оквиру тога дела налазе се следеће теме: фонологија и ортографија (прва глава), морфологија имена (друга глава), глагол, образовање речи као и морфологија глагола (трећа глава). Други део књиге представља селекцију текстова за читање. Трећи део књиге доноси енглеско-македонски речник. И на крају, у прилогу, налази се карта Македоније.

Најпре скрећем пажњу на други део књиге. Селекција текстова је направљена с циљем да се да хронолошки преглед македонске књижевне продукције, као и да се представе чињенице македонске културне историје.

Из народне књижевности (то су збирке народних умотворина М. Цепенкова, А. Костенцева и К. Шапкарева) преузете су три приче.

Даље следи један мали одломак текста јеванђеља (Лука X), прича о добром Самарићану.

Из савремене есејистичке прозе преузет је дужи одломак текста Блажа Конеског „Македонска књижевност деветнаестог столећа“. Из савремене драмске књижевности преузет је одломак комада „Побегуља“ В. Иљоског.

Из уметничке прозе овде су заступљени савремени писци као што су Владо Малески-Тале са „Младости Фросине“, оцењене као једна од бољих кратких прича, Славко Јаневски повешћу „Улица“, у вези са чим је дата примедба да она представља један од најдужих текстова тог жанра на македонском у то време, сличан роману, као и да је необична у односу на тему коју обрађује јер се ради о животу у Југославији између два светска рата. Писац Јован Бошковски засту-

пљен је са три одломка из приче „Растрел“, изашле 1946. г. и овом приликом адаптиране од стране аутора на савремени књижевни језик, као и Димче Маркоски, са примедбом да је „Чича Алекса“ до сада једина објављена прича „овог младог аутора“.

4. Књига садржи предговор, веома важан с тачке гледишта издвајања македонског језика као посебног дијасистема у оквиру словенског језичког света. Треба посебно истаћи (в. претходно) да је у то време (1952. г.) ситуација за македонски народ веома неповољна: са више страна се одриче садашњост и прошлост македонске нације, њеног језика, и ограничавају се права македонске мањине у суседним земљама, пре свега у Бугарској, Грчкој, Албанији. Лант не само што јасно истиче да македонски народ осим у Републици Македонији живи и у Егејској (у оквиру Грчке) и Пиринској Македонији (у оквиру Бугарске) већ и говори о неповољном статусу македонског језика у овим крајевима. Овакво објективно изјашњавање представља веома смион корак у оно време и у исто време представља одраз високог степена независности и научне слободе Хораса Ланта, васпитаног у демократском духу, а уз то и ослобођеног „балканских“ предрасуда.

Место македонског језика у јужнословенском и словенском језичком свету одређује се, што је једино могуће, према најстаријој дијалекцији — развоју јерова.

Међутим, није мали број изоглоса које се распростиру преко више од једног дијасистема, при чему често, иако не увек, зато одлучује и њихова старост, што значи да су старије изоглосе у истом времену и „релативно дуже“, често прелазе границе једног (или више од једног) дијасистема, док су „млађе“ изоглосе и „релативно краће“, често не прелазе границе једног (или више од једног) дијасистема. Даље, „најмлађе“ изоглосе су уједно и „најкраће“, често су ограничене чак и у једном дијалекатском подручју датог дијасистема. При томе, најчешће су „млађе“ изоглосе према својој природи представљене као несловенски балкански елементи у словенским дијалектима.

5. Као што се одмах да приметити, цела граматика је смештена на 95 страна, од чега је само глаголима посвећено 40. Ова примедба не произилази из голе статистике, већ је утемељена на чињеници да се ради о опредељеном методолошком поступку. Наиме, полазећи од школе америчког дистрибуционализма, у фонологији је у већем делу смештена морфонологија, представљена преко описа вокалских и консонантских алтернација, док се у деловима посвећеним морфологији глагола налази синтакса.

Лант, узимајући у обзир стање у македонском књижевном језику, обрађује 31 фонему.

У делу посвећеном ортографским правилима дају се основни принципи који важе у савременом књижевном македонском језику.

Особиту пажњу заслужује део посвећен прозодијским карактеристикама македонског књижевног језика.

У делу посвећеном морфологији, као што је и раније истакнуто, аутор третира само именске речи: именице, придеве, заменице, прилоге и предлоге, док је глаголима посвећен посебан одељак. Овакав распоред произилази из чињенице да је у току историјског развика македонски језик претрпео промене које у општем смислу значе упрошћавање форме, а с друге стране — усложњавање семантике граматичких форми.

Лант особиту пажњу посвећује тројном постпозитивном члану македонског језика, подвлачећи да особито члански морфеми типа *-ов* и *-он* поседују деиктички карактер означавања близине као и удаљености.

Као карактеристичну синтаксичку особитост, граматикализовану у македонском језику, Лант истиче редупликацију предмета помоћу проклитичких односно енклитичких заменичких форми (уп. *му да-дов книга на Марко, го видов Марко*).

6. Од особите важности је део посвећен глаголима, што је и мало пре било споменуто.

Лант истиче да македонски глагол представља јединство форме и садржаја. У опису македонског глагола он оперише трима типовима категорија: она коју карактеришу догађаји или процеси, она коју карактеришу учесници у догађају, као и она коју карактеришу релацију учесника у догађају. Учесници су окарактерисани исто тако преко три категорије: броја, рода и лица.

Лант даље говори о категорији аспекта (која објашњава карактер акције, не указујући на моменат говорења), при чему треба нагласити да он у македонском језику види два типа аспекта. Први је представљен преко два аспекта: терминативни аспект, који означава завршавање (комплетирање) акције или серије акција, нпр. *Ги фрли камењата*, и интерминативни аспект, који означава догађај (акцију или процес) не указујући на његов крај, нпр. *Ги фрлаа камењата*. У оквир другог типа Лант смешта апсекат дистанце који означава да се на догађај (деловање) гледа као на нешто изван опредељеног времена или реалности. Он се остварује на два начина: као акција која је почела у прошлости и која има своје консеквенце у садашњости, или, опет, показује резултат прошле акције, што с друге стране значи да говорник-извештач не преузима одговорност за тачност исказаног. У том смислу пример *Ги фрлиле (терминативни аспекти, дистанца) камењата* може да

означава констатацију факта чије се последице виде у тренутку исказа, као и то да је неко обавестио извештача о догађају.

У вези са осталим глаголским категоријама Лант говори још о глаголској дијатези, при чему истиче да македонски глагол може да опредељује процес као непрелазан (интранзитиван), али он не може дати информацију о прелазности (ова се примедба односи на тзв. секундарну транзитивизацију у македонском језику); уп. *Балонот пукна* према *Го пукна балонот*.

Под насловом *Форме* (глагола, прим. Љ. С.) Лант описује образовање глаголских речи.

Под насловом *Значење и употреба глаголских форми* Лант врши анализу која заслужује пажњу због његовог умећа да издвоји оне карактеристике македонског глаголског подсистема, значајне за његову морфологију и синтаксу, а које се у литератури посвећеној овом питању означавају као балканизми различите провенијенције. Укратко, то су *има-конструкције* типа *има одено*, *има изедено*, *има јадено* и сл., које имају значење континуираног стања (continuing state), затим тзв. балкански тип кондиционала типа *Ќе одев на излет*, *да можев*, *ќе* + имперфекат и зависна *да-реченица* са значењем услова.

У Делу III (*Речник*), дат је македонско-енглески речник, мислим први целовит речник ових двају језика. С њиме, Граматика Х. Г. Ланта даје комплетну слику македонског књижевног језика, од фонетике до лексике.

7. Граматика македонског књижевног језика Хораса Г. Ланта, као што је било речено на почетку, постала је неопходна лектира, али и непосредна инспирација више радова посвећених македонском језику уопште, као и конкретно опредељеним језичким нивоима. У вези са различитим питањима која се постављају у овој Граматици посвећени су радови више македониста из Северне Америке, САД и Канаде.

Ова Граматика за нас, Македонце, важна је пре свега ради трију ствари: 1) она представља консеквентну примену структуралистичке методе уз истовремени целовити опис македонског књижевног језика, 2) даље, она одражава најранију фазу стабилизације македонског књижевног језика после његовог официјалног нормирања и самим тим представља значајан докуменат за историју нашег књижевног језика, 3) она има велики допринос за афирмацију македонског језика не само у научним и универзитетским срединама у Америци (САД и Канада) већ и шире у Европи.

Лично Лант, као и његови ученици и колеге, афирмисали су и у више случајева бранили македонски језик пред светском научном

јавношћу пишући социолингвистичке радове посвећене прошлости као и садашњости македонског језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Brozović, D. 1983. Pogovor knjizi „Za makedonskiot јазик“. *Македонски јазик*, XXXIV, 89–103.
- Видоески, Б. 1950. Образување на вокативната форма кај именките. *Македонски јазик*, I, 8, 190–193, 9–10, 231–236.
- Видоески, Б. 1950. За неправилната употреба на прилозите *ширум* и *после* во нашиот јазик. *Македонски јазик*, I, 7, 150–153.
- Видоески, Б., 1950. Јазикот во локалниот печат. *Македонски јазик*, I, 1, 25–32.
- Видоески, Б. 1950. Класификација на глаголите во нашиот литературен јазик. *Македонски јазик*, I, 1, 15–25.
- Видоески, Б. 1951. За сложенките. *Македонски јазик*, II, 6, 131–140.
- Видоески, Б. 1977. По повод 25-годишнината од излегувањето на Граматиката на македонскиот литературен јазик од Блаже Конески. *Македонски јазик*, XXVIII, 203–206.
- Видоески, Б. 1995. Педесет години на македонската лингвистика. *Педесет години на македонската наука за јазикот*, 7–18. Скопје: МАНУ.
- Gołąb, Zb. 1956. H. Lunt: A Grammar of the Macedonian language. *Rocznik Slawistyczny*, XVIII, 111–119.
- Ѓуркова, Л. М. 1995. Македонскиот јазик во Граматиката на Хорас Лант. *Македонскиот јазик од 1945 до 1955 година*, 142–147. Скопје: Филолошки факултет.
- Ивић, М. 1997. Светско путовање идеја Романа Јакобсона. *Научни састанак слависти у Вукове дане*, 26/2, 5–10.
- Jakobson, R. 1958. Typological Studies and Their Contribution to Historical Comparative Linguistics. *Proceedings of the Eight International Congress of Linguists*. Oslo.
- Jakobson, R., Fant, C. G. M., Halle, M. 1952. *Preliminaries to Speech Analysis: The Distinctive Features and their Correlates*. Cambridge: MIT.
- Кепески, Кр. 1950. *Македонска грамаџика*. Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија.
- Конески, Бл. 1949. Прилепскиот говор. *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, 2, 245–301.
- Конески, Бл. 1952. *Грамаџика на македонскиот литературен јазик. (Дел I. Увод. За гласовите. За акцентите)*. Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија.
- Конески, Бл. 1953 (рецензија): Horrace G. Lunt, Grammar of the Macedonian Literary Language. Скопје, 1952, XII + 287, 8° и една карта. *Slovo*, 3, 79–83.
- Конески, Бл. 1954. *Грамаџика на македонскиот литературен јазик. (Дел II. За формите и нивната употреба)*. Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија.
- Lunt, H. G. 1952. *A Grammar of the Macedonian Literary Language*. Скопје: Државно книгоиздателство на Македонија.

- Lunt, H. G. 1959. The creation of Standard Macedonian: some facts and attitudes. *Anthropological Linguistics*, 1, 5, 19–26.
- Lunt, H. G. 1984. Some sociolinguistic aspects of Macedonian and Bulgarian. [in:] B. Stolz, I. Titunik, L. Doležel [red.] *Language and Literary Theory, Papers in Slavic Philology*, 5.
- Маневић, Т. 1953–1954. Horace G. Lunt: Grammar of the Macedonian Literary Language. Скопје, 1952, XIV + 287. *Јужнословенски филолог*, XX, 1–4, 429–433.
- Маневић, Т. 1953–1954. Блаже Конески, Граматика на македонскиот литературен јазик, дел. I. увод. За гласовите. За акцентот. Скопје 1952, стр. 184. *Јужнословенски филолог*, XX, 1–4, 448–452.
- Петрушевски, М. Д. 1952 (рецензија): Horace G. Lunt: A Grammar of the Macedonian Literary Language. Скопје, 1952. XV + 287 + географска карта на НРМ. *Македонски јазик*, III, бр. 8–9, 204–207.
- Савицка, Ир. / Спасов, Љ. 1997. *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик*. Скопје: Детска Радост.
- Спасов, Љ. 1995. Македонскиот XIX век наспрема македонскиот XX век (или: Прилог кон дискусијата за македонското јазично прашање во XIX век). *Педесет години на македонската наука за јазикот*, 63–70. Скопје: МАНУ.
- Тополинска, З. 1996. *Студии од македонско-бугарската јазична конфронтација*. Скопје: МАНУ.
- Friedman, A. V. 1975. Macedonian language and nationalism during the nineteenth and early twentieth centuries. *Balkanistica*, 2, 83–98.
- Friedman, A. V. 1977. *The Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc.
- Friedman, A. V. 1993. Charakterystyka socjolingwistyczna współczesnego języka macedońskiego. *Socjolingwistyka*, XII–XIII, 183–197.
- Friedman, A. V. 1998. In memoriam Bozho Vidoeski. *Linguist archives*, May 1998, week 3.